

Kushankronologin fastställd?

Av Patrick Bruun

För fem år sedan gjorde afghaniska och sovjetiska arkeologer några uppseendeväckande fynd nära Shibarghan vid foten av Tilla-Tepe i norra Afghanistan. De sovjetiska bildbyrån Novosti förmedlade bilder av dessa till Bra Böckers bildredaktion, som gav dem vidare till undertecknad, just då sysselsatt med band 3 av Aschehougs och Bra Böckers världshistoria (tiden 200 f.Kr. – 500 e.Kr.). Texterna talade om sex kushankejsargravar innehållande bl.a. c. 20.000 guldforemål (1).

Åtminstone potentiellt var detta en vetenskaplig sensation både på grund av rikedomerna på fyndmaterial från en tidigare illa dokumenterad period och på grund av Kushanrikets nyckelposition i den historiska utvecklingen i både Indien och Iran. Sonderingar i syfte att få fram enskildheter i fyndmaterialet, som enligt uppgift förvaras i Kabul, var dock negativa. Nu har emellertid i färsk vetenskaplig litteratur detaljer börjat sippra ut. I sin länge efterlängtnade syntes av det antika Irans historia, noterar Richard Frye (2) att de sex kurganerna i Tilla-Tepe förmodligen var konstruerade för furstar tillhörande ett sakiskt nomadfolk (snarare än tidiga kushanfurstar, vilka i så fall skulle ha företrätt ett mycket tidigt stadium i detta folks väg till en stormaktsposition) (3). Guldforemålen i gravarna var av mycket skiftande natur och ursprung (4), men mynten var få: guldmynt av kejsar Tiberius (14-37 e.Kr.), ett silvermynt av Mithradates II av Parthi-

en (c. 124/3 – 87 f.Kr.), men inga graeco-baktriska eller kushanmynt.

Medan vi väntar på utgrävningsrapporter, bättre besked och ingående analyser av den kulturblanding, som var företrädd i kurganerna i Tilla-Tepe, måste vi resignerat konstatera att Kanishka-erans begynnelse inte heller med tillhjälp av de nya fynden har kunnat fastställas.

Kanishka-eran är viktig för att kushanernas tideräkning utgick från denna konungs trontillträde. Vi har c. 150 daterade inskrifter med datum angivet i år efter Kanishka, men vi saknar paralleldatering. Genom en sådan skulle vi kunna ställa kushanernas historia i relation till omvärlden, som de djupgående påverkade. Två internationella konferenser har sammanträtt för att lösa frågan, 1913 och 1960, och 1968 i Dushanbe i Tadjikistan, på gammalt kushanskt område, var Kanishka på nytt i focus för forskningen. De lösningsförslag som har gjorts divergerar från 78 e.Kr. till 278. Majoriteten av forskarna synes dock acceptera en kompromiss omkring 130-140 e.Kr., medan den i mitt tycke bäst underbyggda tesen föreslår c. 230. Den har detta år ytterligare stärkts i ett monumentalt arbete av sin upphovsman, Robert Göbl, professor i numismatik i Wien och innehavare av världens äldsta lärostol i ämnet, Joseph Eckhels. Hans *Münzprägung des Kushanenreiches* (5) utgör den sista byggstenen i ett

kvarts sekels strävanden att klarlägga det irano-indiska rummets historia under antik och, särskilt, senantik, icke minst i ljuset av de mynt som där har präglats. Utöver kushaner har han behandlat sasanider (6) och iranska hunner (hephtaliter) (7).

Inspirerad av de nya vetenskapliga rönen, fascinerad av de perspektiv en lösning av Kanishkas gåta skulle öppna, och övertygad om numismatikens möjligheter att ge ett tungt vägande bidrag till den allmänna diskussionen, har jag inte kunnat motstå frestelsen att i denna hyllning till Brita Malmer strö ut några kushanmynt, som avser att visa vad seg tilltro till den egna vetenskapens möjligheter kan åstadkomma – också på annat håll.

I myntkabinettet i Finlands Nationalmuseum i Helsingfors förvaras med inventarienummer 58033 en samling orientaliska mynt, sammanlagt 177 stycken, som av tullmyndigheterna den 28.6.1958 såsom beslagtagna hade överlämnats till den nationella myntsamlingen. De enskilda mynten är inlagda i små kuvert med mynthandlarfirman Seabys namn i tryck. Inneliggande små etiketter ger dels en numrering, som sannolikt hänvisar till Seabys inregistrering, dels en summarisk beskrivning av myntet jämte en hänvisning till en gångbar handbok.

Samlingen representerar sannolikt ett inköp gjort hos Seaby (1958²). Myntens kvalitet är växlande, några uppseendeväckande rariteter eller konstnärliga toppprodukter finns inte bland dem. Som studie- eller undervisningsmaterial kan de dock självfallet påräkna ett intresse (8). I detta sammanhang avser jag dock att enbart beröra kushanmynten (No 117-127) och deras omstridda kronologi.

En handfull mynt har knappast ens kuriositetsvärde om de inte synas mot bakgrunden av en helhetskonception, placeras på sin rätta plats i en organisk

Karta över Kushan-riket.

helhet. Denna helhet tecknas, så vitt jag kan se, ingensans så bra som hos Robert Göbl, och framför allt i hans nyaste *magnum opus*.

Göbl följer i sin rekonstruktion av myntpräglingarna de principer, som hans lärare och föregångare Karl Pink utvecklade i en serie *Aufbau (der römischen Münzprägung in der Kaiserzeit)* med en programförklaring och ett första bidrag i *Numismatische Zeitschrift* 1933 (9). Det väsentliga i Pinks konception avpräglingssystematiken var att samhällets behov av mynt och pengar måste kunna tillfredsställas genom en enkel administrativ process, vars huvuddrag måste kunna rekonstrueras genom ett studium av själva mynten. *Aufbau* skulle identifierapräglingarnas viktigaste beståndsdelar, systemets skelett. Allt i materialet, som står i strid

med systemet, måste skjutas åt sidan (10). Samma principer följs nu av den heltäckande publikationsserie *Moneta Imperii Romani* (= MIR), som har planerats av Göbl, och vars första delar, 2 och 3, *Die Münzprägung der Kaiser Tiberius und Caius (Caligula) 14/41* redan föreligger med Wolfgang Szaivert som författare (11).

MIR:s program går från Augustus till Allectus i 55 delar. Metodiska problem diskuteras ingående av utgivaren Robert Göbl i inledningen (12).

När jag nu återgår till kushanmynten i syfte att ställa in dem i Göbels klassifikationssystem, bör det inledningsvis påpekas att det också här är fråga en sorgfälligt genomförd *Aufbau* i Wien-skolans anda. Präglingarna i det baktriska rummet hänförs till fem olika epoker (13):

- I. En imitationernas tid, som arbetar med graeco-baktriska förebilder (Euthydemos- och Helioklestyper),
- II. «Klanhövdingarnas tid». Utöver en rad namngivna härskare hör hit sedan länge fast etablerade baktriska baroner, som överlevt nomadfolkens anstormning, samt härskare över sakastammar eller andra iranska stäppfolk.
- III. Den predynastiska tiden, vars härskare är Kujula Kadphises (= Kadphises I) och en i inskrifterna nämnd anonym *Soter Megas*, d.v.s. den härskare som slutligt enade kushanstammarna. Dessa tre första epoker behandlas icke av Robert Göbl i detta sammanhang.
- IV. Den egentliga kushandynastin, vars härskare är 1. Vima Kadphises (= Kadphises II), 2. Kanishka I, 3. Huvishka och 4. Vasudeva I.
- V. Upplösningens tid, som börjar med Vasudeva II:s trontillträde.

Jag skall nu ge en kort beskrivning av mynten (14)

och ställa dem, utom de två första, som representerar den predynastiska tiden, in i Göbels schema.

1. Nat.mus.inv. 58033/117; Seaby W. 160/1954, 29 med hänvisning till IMC, Pl.XI,4 (15). Jag tycker mig ha påträffat myntet i Michael Mitchiners *Indo-Greek and Indo-Scythian Coinage*, vol. 8 (16). Myntet tillhör i så fall serien H, präglad i södra Shash (17).

Avers: Shiva och en tjur med puckel vända mot höger.

Revers: Kamel vänd mot höger. Vikt 7,81 gr. (fig. 1).

Fig. 1. Shiva och tjur med puckel / kamel. Präglad i södra Shash.

2. Nat.mus. inv. 58033/118; Seaby W. 28/1956,28 med hänvisning till BMC (18), Pl. XXV,4, jfr. också Mitchiner, a.a. med en Herkules-symbolik, motsvarande antingen typ A med en modifierad Hermaios-legend på grekiska och en karoshtilegend, eller D, en grekisk legend och en karoshtilegend som nämner Kujula Kadphises, se No 1050-1, eller, slutligen, I, företrädande en sen Herkules-symbolik och korrupta legender, jfr. typ No 1062. Vikt 7.03 gr (fig. 2. Legenderna är oläsliga).

Fig. 2. Sen Herkules-symbolik och korrupta legender.

Vid förnyad genomgång av den «orientaliska samlingen» i Helsingfors, noterade jag två mynt som egentligen från början borde ha inkluderats i min katalog och mina kommentarer också om de tillhör den predynastiska tiden. De rubriceras i en förteckning, uppgjord av Seaby (?) och bilagd mynten som Indo-Parthians, och kunde lämpligen numreras 2a och 2b. De är:

2a-b. Nat.mus.inv. 58033/111-112; Seaby W. 586/1956, 26-27. Seaby hänvisar till BMC, Pl. XXIV,3, varav dock det förra myntet anges vara en variant. Härskare är den anonyma *Soter Megas* med 100 e.Kr. angivet som approximativt datum. Göbl placerar *Soter Megas* mellan Kadphises I och II och menar att det var han, som verkligen samlade de kushanska stammarna.

Avers: Härskarens strålbekransade byst vänd mot höger, hållande lans, legend *basileus basileuon soler megas*.

Revers: härskaren till häst, vänd mot höger. Vikt 8,33 resp. 8,35 gr.

Om något ställer dessa mynt konflikten mellan Robert Göbls och den tidigare forskningens synsätt och dateringar i en ännu djupare relief.

3. Nat.mus. inv. 58033/119; Seaby W. 1029/1955,30 med hänvisning till BMC (19), Göbl serie No. 762, Pl. 72. Vima Kadphises, regeringstid c. 166 – c. 230 e.Kr. (20)

Avers: Konungen vänd t.v. offerar vid ett altare, t.v. treudd och yxa kombinerade och härskartecknet *tamga* (se bild).

Revers: Shiva upprätt, frontalt med treudd, i bakgrunden tjur med puckel. Vikt 16,92 gr (fig. 3).

4. Nat.mus. inv. 58033/120; Seaby W. 1029/1955, 31, samma som föregående, vikt 15,22 gr (fig. 4).

5. Nat.mus. inv. 58033/121; Seaby W. 182/1956

Fig. 3. Vima Kadphises, c. 166-c. 230 e.Kr. Konungen offerar vid ett altare / Shiva upprätt med treudd, i bakgrunden tjur med puckel.

Fig. 4. Motiv som fig. 3.

«but VF/F 32», hänvisning till BMC (21), Göbl serie No. 816, Pl. 82, myntverk B (22), fjärde officinen eller No. 783, Pl. 77. Kanishka, reg.tid 232 – 260 e.Kr.

Avers: Kanishka stående, frontalt, blickar t.v.

Revers: Vindguden *Oado* (23) löpande t.v. Vikt 16,58 gr (fig. 5).

6. Nat.mus. inv. 58033/122; Seaby W. 884/1953, 34,

Fig. 5. Kanishka 232-260 e.Kr. vindguden Oado.

hänvisning till PMC (24), Göbl No. 855, Pl. 88, Huvishka, reg.tid 260-292 e.Kr.

Avers: Konung på elefant, rider mot höger (25).

Revers: Tvåarmad Shiva vänd mot v. med lång treudd, text *Oesho* (26) (= Shiva). Vikt 10,02 gr (fig. 6).

7. Nat.mus. inv. 58033/123; Seaby W. 884/1953, 33, samma som föreg., vikt 10,04 gr (fig. 7).

8. Nat.mus. inv. 58033/124; Seaby W. 186/1956, 35 med hänvisning till PMC (27), Göbl No. 1001/9, Pl. 104, obekant myntverk, ansluter sig omedelbart till Huvishkas emission 855 (se föreg.), Vasudeva I, reg. tid 292-312 (?) e.Kr.

Avers: Konungen stående frontalt, lans i v. hand, med svärd, treudd i h. hand, t.v. altare med offereld,

Revers: Shiva med tjur med puckel mot v., enl. Göbl text *Oesho*. Vikt 7,89 gr. (28) (fig. 8). Myntet är slitet, ingen text kan urskiljas.

För varianter i aversikonografin, se Göbl Pl. 28-29 samt diagram III.

Göbl påpekar (Pl. 104, inledningen) att Vasudevas regering, som inleder upplösningens tid, präglas av likriktning och uniformering. De flesta bronsmynt är illa bevarade, vilket försvårar läsning och beskrivning. En jämförelse med de bättre utförda och bevarade guldmynten är ofta en hjälp, men inte alltid tillfyllest.

9. Nat.mus. inv. 58033/125; Seaby W. 186/1956, 36 med samma hänvisning till BMC. Vid konsultering av Göbels planscher synes serien No. 1002, Pl. 105, och särskilt No. 20 bättre överensstämma med myntet än serien 1001, Pl. 104 (som anförts för föregående mynt präglad av Vasudeva I). Vikt 8,96 gr.

10. Nat.mus. inv. 58033/126; Seaby W. 29/1956, 37, hänvisning till IMC 32 (som jag ej kunnat konsultera), Göbl No. 1010, Pl. 107. Vasudeva II (29), reg.tid (312(?)) – c. 332/350.

Fig. 6. Huvishka 260-292 e.Kr. Konung på elefant / tvåarmad Shiva med treudd.

Fig. 7. Motiv som fig. 6.

Fig. 8. Vasudeva I, 292-312 (?) e.Kr. Konungen frontalt med lans, svärd och treudd samt altare med offereld / Shiva med tjur.

Avers: Konungen upprätt, frontalt vid altare, treudd i h.hand, ingen legend,

Revers: Shiva med tjur mot höger, Vikt 7,71 gr, korroderat mynt.

11. Nat.mus.inv. 58033/127; Seaby W. 30/1956, 38, hänvisande till IMC 33, jfr. Göbl, No. 1010, Pl. 107 såsom ovan, Vikt 5,20 gr (fig. 9).

Katalogen och den beledsagande apparaten visar att differensen mellan Robert Göbels och de tidigare

Fig. 9. Konung vid altare / Shiva med tjur.

standardverkens dateringar rör sig kring 100 år eller något mera. Göbl har under ett långt forskarliv i stort sett hållit fast vid den kronologi han här lägger fram, men nu ger han verkligen en övertygande förklaring till diskrepansen mellan sina dateringar och den övriga forskningens. Förklaringen skulle vara de daterade kushaninskrifternas dateringskonventioner. På basen av ingående studier av kushanmaterial från Mathura har nämligen en nederländsk forskare J. E. van Lohuizen-De Leeuw nyligen kunnat fastställa att inskrifter efter år 100 av Kanishka-eran i Indien helt enkelt utelämnar hundratalssiffran (varigenom de skenbart har synts operera med en ny tideräkning (30)). Lohuizen-De Leeuws senaste iakttagelser ger henne anledning att anta att systemet följdes i hela kushanimperiet.

Jag skall inte här gå in på konsekvenserna för den historiska forskningen och interpretationen av att Göbels kronologi efter 25 år av motvind nu synes ha kommit i hamn. Den österrikiske forskaren skriver själv (s. 58) att en utgångspunkt för en historisk analys måste vara att under hård vetenskaplig disciplin rekonstruera kushanernas präglingssystem, «das relative Zeitgerüst des Prägenetzes, das selbst inattakabel etabliert werden kann». Därefter gäller det att hänga upp systemet i den absoluta historiska kronologin. Därvid är den ena stöttepelaren Sasanidväldets histo-

ria och myntpräglingar, den andra kushanernas daterade inskrifter.

Längre behöver jag knappast gå här också om det kan löna sig att reflektera över varför en av de verkligt stora i iranologin, Richard Frye, har ställt sig avvisande om ock i numismatiska ting respektfullt gentemot Göbels forskning (i rättvisans namn måste det ju dock understrykas att *Die Münzprägung des Kushanenreiches* inte har kunnat beaktas av honom). Frye publicerade dock omkring 1950 några viktiga numismatiska undersökningar, som tangerade kushanerna (31). Han är alltså väl hemmastadd både i både metodologin och metodiken. Han återkommer nu i *History of Iran* (32) till sina tidigare erfarenheter och menar att numismatikerna lätt glömmer (33) «the continuity of series of coins in eastern Iran or Central Asia, even one style lasting several centuries, as in Bukhara.» Men Göbl arbetar inte med löst definierade stildrag, utan knyter sitt *Gerüst* till ett fast nätverk sammanhållet av stampkopplingar. Detta *Gerüst* blir ett effektivt instrument i forskarens hand när det gäller att ställa kushanernas myntpräglingar i relation till omvärlden «weil (die Münzen) allein über eine genügend breite Verbindung zur griechisch-römischen Welt verfügen» (34).

Noter

1. Se bilder och text i *Bra Böckers världshistoria*, bd. 3, Höganäs 1983, 69.
2. *The History of Ancient Iran*, Handbuch der Altertumswissenschaft, III Abt., 7. Teil, München 1984, 202.
3. I sinom tid visar bl.a. mynten att kushanfurstarna med romarna som föredöme gör anspråk på att kallas *kaisara*. Frye hänvisar (s. 202, n. 75) till en preliminär rapport av V. I. Sarinidi, «The Treasures of Golden Hill», ASA (en publikationsserie, som jag inte har kunnat identifiera) 84 (1980), 125-131.
4. En grekisk inskription på en ring och en skål, elfenbensföremål från Indien, kinesiska speglar, sibiriska guldplaketter enl. Sarinidi. Se också spännet, dekorerat med en Ares iförd en orientalsk rustning i Bruun, *Världshistoria* 3, 69 (se not 1).
5. *System und Chronologie der Münzprägung des Kušanreiches*, Öst. Akad. der Wissenschaften. Veröffentlichungen der numismatischen Kommission, Wien 1984 (180 planscher, 40 diagram).
6. «Aufbau der Münzprägung» (des Sasanidenstaates) i F. Altheim-R. Stiehl, *Ein asiatischer Staat. Feudalismus unter den Sasaniden und ihren Nachbarn*, Wiesbaden 1954 (jfr. kap. 2, s. 51 ff.); *Sasani-dische Numismatik*, Handbücher der mittelasiatischen Numismatik 1, Braunschweig 1968.
7. *Dokumente zur Geschichte der iranischen Hunnen in Baktrien und Indien*, Wiesbaden 1967.
8. Samlingens huvudgrupper är följande:
No. 1-59 romerska, där etiketterna ifrågasätter flere mynts äkthet; 60-70 Ceylon, varav 60-64 medeltida (1153-1269); 70a Etiopien; 71-78 Kina, moderna; 79-81 Japan, moderna; 82-87 Korea, moderna; 88-92 Tibet (årtal: 1772 resp. 1902); 93-94 Brittiska Västafrrika, moderna; 95-100 parthiska (arsakider); 101-112 baktriska (bl.a. Eucratides, Hermaios, Menandros); 113-135 Indien, utöver kushanerna 128-130 Gyllene Horden; 131-3 Qhind (Gandhara) fr. 900-talet; 136-9 indiska tempelmynt; 140-9 Brittiska Indien, moderna; 150-160 Mysore (1799-1868); 161 Tipu Sultan; 162-8 arabiska medeltidsmynt (Nordafrika och Spanien); 169-175 antika persiska (Dareios I – Artaxerxes II); 176-7 sasanidiska (Khosroes II).
9. *Aufbau*-serien, som började med Septimius Severus, gick ända fram till Diocletianus i VIII enheter. Av dessa var Robert Göbl ansvarig för V/1 och V/2 i *Numismatische Zeitschrift* 1951, resp. 1953.
10. s. 17. Pink införde här ett betänkligt moment i forskningsproce-
- sen, ett subjektivt avgörande av vad som måste tas med i analysen. Det kunde tyckas att ett system, som inte skänker förklaring till alla de enheter (mynt) som skapats inom dess ram, skulle ha rekonstruerats felaktigt av forskarna.
11. *Öst. Akad. der Wiss., Phil.-Hist. Klasse, Denkschrift*, 171. Band, *Veröffentlichungen der Num. Kommission*, Band 13, Wien 1984, 68 ss., 13 planscher.
12. Se särskilt n. 7 om Pinks ledande principer och n. 18 i polemik mot moderna tendenser att fästa alltför mycken uppmärksamhet vid obetydliga detaljer. För Göbls tillämpning av *Aufbau*-metodiken på kushanerna, se s. 9.
13. s. 7 f.
14. Av praktiska skäl återges inte myntlegenderna annat än i minuskel och kursiv. Tonande s transskriberas med sh, vokalkvantitet i namn utmärks icke.
15. Smith, *Catalogue of Coins in the Indian Museum, Calcutta*. I, Oxford 1906. Denna volym har inte varit mig tillgänglig.
16. *The Indoparthians. Their Kushan Neighbours*, London 1976, Hawkins Publications. I Mitchiners långa publikationsserie behandlas dessa mynt i kap. 22. Kujula Kadphises dateras c. 5 f.Kr./5 e.Kr. – 40 e.Kr., i IMC däremot enligt Seabys etikett 50-85 e.Kr.
17. I dag Tasjkent, se ss. 690-693, typerna No. 1055-1060.
18. Percy Gardner, *The Coins of the Greek and Scythian Kings of Bactria and India in the British Museum*, ed. R. S. Poole, London 1886.
19. BMC, 126, No. 12 och Pl. XXV, 12. Härskaren är enligt den grekiska legenden Kadphises (II) betecknad som *basileus basileon, soter megas*, medan karoshtitexten ger *maharajasa rajadhirajasa sarvalaga ishvarasa mahishvarasa himakapishasa tradata*. BMC daterar Kadphises II 85-120 e.Kr.
20. Jfr. s. 58.
21. Jfr. s. 135, No. 61, Pl. XXVII, 6.
22. I Peshawar, se s. 61, spalt 1.
23. BMC: *Oddo*.
24. R. B. Whitehead, *Catalogue of Coins in the Punjab Museum, Lahore*, I. Indo-Greek Coins, Oxford 1914 (icke tillgänglig för mig), Pl. XIX, 151, daterad 150-180 e.Kr.
25. Enl. Göbl legend 11 el. 13, diagram XIV med texten *shaonano-shao oeshke koshano*.
26. PMC: *Okro*.
27. Pl. XIX, 216. Regeringstiden anges som 185-220 e.Kr. En jämförelse med de bättre utförda och bevarade guldmynten är inte alltid tillfyllest.

28. Göbl synes betrakta alla anförda mynt som tetradrachmer också när vikterna går under 8 gr (No. 19-21).
29. IMC (not 15) hänför enligt Seabys etikett myntet till tiden 250-425 e.Kr.
30. S. 9 och not 7 med hänvisning till en stencil distribuerad av fru Van Lohuizen-De Leeuw i nov. 1981 gällande en text från Gandhara. Jag citerar henne enl. Göbl: «In conjunction with the Ara Inscription of the year (1)41 and that from Kamra of the year (1)20, the image of the year (10)5 now proves beyond doubt that the system of dating documents without mentioning

the hundreds was not only used in Mathura but also in Gandhara. This means that a uniform system of dating was applied throughout the Kushana empire.» Se vidare s. 58, n. 94.

31. Se bl.a. *Notes on the Early Coinage of Transoxiana*, *American Numismatic Society, Numismatic Notes and Monographs* No. 113, New York 1949.
32. Introduction, s. XIII.
33. Se s. 355 f.
34. Se s. 8f.